

“סוויטה שמית” – לתזמורת סימפונית

מאת: אלכסנדר אוריה בוסקוביץ

(טרנסילבניה 1907 – ישראל 1964)

על המלחין

אלכסנדר אוריה בוסקוביץ נולד בעיר קלוז' שבטרנסילבניה. למד פסנתר והלחנה בווינה ובפריז ובעל מוסיקאים נודעים: קורטו, פאול דיוקא (“שוליית הקוסם”) ואחרים. בישראל שימש כמורה באקדמיה הישראלית למוסיקה בתל אביב וכמבקר מוסיקלי של עיתון “הארץ”.

שני גורמים השפיעו על יצירתו של בוסקוביץ ועל השקפת עולמו המוסיקלית:

א. ההתעוררות הלאומית, שהחלה לתת אותותיה בקרב היהדות הטרנסילבנית לאחר מלחמת העולם הראשונה. (תוך לבטי “השיבה אל המקורות” באו בוסקוביץ וחבריו במגע עם השירה העממית יהודית שמקורה בארצות אירופה המזרחית).

ב. יצירתו של המלחין ההונגרי הנודע – בלה בארטוק, ועקרונותיו ביחס למוסיקה הלאומית.

עם עלותו לישראל, ב־1938, החל בוסקוביץ בחיפוש מקורות לסגנון מוסיקלי ישראלי חדש. כך למד להכיר את המסורת המוסיקלית עתיקת-הימים של העם העברי – את טעמי המקרא של התנ”ך, את השירה העממית החילונית והדתית של בני עדות המזרח, ואת מקצבי השפה העברית.

בין יצירותיו הנודעות: “סוויטה זעירה”, “שיר המעלות” לתזמורת, מנגינות לשירים ולפרקי תנ”ך “הסוויטה השמית”, הקנטטה “בת ישראל” והיצירה לתזמורת ולחליל סולו – “עדיים”.

למתעניין:
בלה ברטוק אסף
כ־2000 לחנים
עממיים של עמי אירופה
וצפון אפריקה והדגים
ביצירותיו כיצד הופכת
מוסיקה לאומית לקניין
תרבות כללי-אנושית.

על היצירה

היצירה הוקלטה בתקליטי CBS (72748).

ה"סוויטה* השמית" - בהרכבה התזמורתית (לתזמורת סימפונית) חוברת ב-1946, וביצועה זכה להצלחה גדולה והיכה הדים רבים. מאז היא נוגגה הרבה בארץ ובמרכזים שונים בעולם. היא מקובלת כאחת מיצירות המופת במוסיקה הישראלית.

בוסקוביץ' שאף לבטא במוסיקה שלו את המיוחד לישראל המתחדשת, על אופיה, צבעיה, תנועותיה וכמובן - על המוסיקה שלה. בוסקוביץ', שבא לישראל מאירופה, שאף להתרחק ממסורת המוסיקה האירופית, לכן פתח את חלון דמיונו לכיוון המזרח, לכיוון אסיה. אוזנו הרגישה קלטה את התכונות הטיפוסיות למוסיקה של המזרח, להן נתן ביטוי כמיטב יכולתו. הוא משתמש, אמנם, בכלי הנגינה שבתזמורת "אירופית", אך מצליח להפיק מהם צלילים האופייניים לכלי נגינה מזרחיים (עוד*, קאנון*, ואחרים). אין ביצירתו, לפי טענתו, מנגינות במובן האירופאי, אלא "קטעים מלודיים" קצרים שחוזרים ונשנים בוריאציות* קלות ואף בלי וריאציות, כמנהג "המזרח".

בסוויטה שישה פרקים:

- א. מבוא, כעין טוקטה*.
- ב. פרק מתון, אינטימי.
- ג. "עממיה" - בצורה של מחול עממי.
- ד. "נופייה" - כעין פסטורלה.
- ה. טוקטה מזרחית שניה.
- ו. "הודיה" - רונדו* עליו ושמת.

למעקב בעת ההאזנה

פרק ראשון - "מבוא"

1 → מתבסס על מקצב מהיר:

המשקל* זוגי בדרך כלל. ה'קטע המלודי' הבולט נשמע מיד עם ההתחלה:

קצבי, קצר, מוטעם מאוד, ובו שני חלקים דומים מאוד. נחתם על ידי אתנחתא, מעין פסיק, או נשימה. הוא חוזר ומופיע בשינויים שונים, מפורז בין כלי התזמורת הרבים, הכוללים גם פסנתר ונבל.

על ידי הכפלת הצלילים במהירות -

נוצר גוון של נגינה בקאנון (כלי פריטה ערבי).

"הקטע המלודי" הולך ומתפזר, הולך ומתפשט, העוצמה גוברת, כך גם התאוצה, ואז חוזר "הקטע המלודי" במלוא עוצמתו, מנוגן על ידי כל הכלים. האתנחתא מודגשת מאוד, נמשכת ונקטעת באחת:

זהו שיא הפרק - אשר בעוצמתו ובאחדותו מתחרה רק הסיום, שאינו מאחר לבוא.

פרק שני -

מתוך זמרת. המנגינה -

נשמעת בעיקר בחליל, שצלילו נמוך, ובנבל. (גם לה שני חלקים דומים מאוד). היא נשמעת שוב, בשינויים, בהרכב דומה, כשמצטרפים כלים נוספים כמו חליל קטן שצלילו גבוה. בפעם השלישית משתנה הגוון בהצטרף כלי קשת (בפריטה ובמשיכה). בפעם הרביעית שוב בחלילים ובנבל; בפעם החמישית, האחרונה, צלילה "פעמוני" - והיא נעלמת חרש.

פרק שלישי - "עממיה"

ערה במקצב. דומה למחול עממי, מקפיץ.

חליל, כלי קשת ופסנתר הם הכלים הנרשאים את מנגינת המחול. בין הופעה אחת של המנגינה להופעותיה החוזרות - נשמעים קטעי ביניים, המעוררים ציפייה להופעתה החוזרת של המנגינה העיקרית.

המחול ער ועליו, מזמין חיוך. המחוללים רוקדים, כאילו על שטח קטן, ועיקר התנועות בידיהם: כריקוד תימני.

פרק רביעי - "נופייה" -

ה"נופייה" נשמעת כאילו בנוף מדברי; משקלה משולש. היא נפתחת בשקט, במקצב שאינו מרפה:

חצוצרה מעומעמת - מזמרת בשלווה. (גם הפעם מנגינה ובה שני פסוקים מאוד דומים). האבוב ממשיך, קופצני יותר, ולפתע - התפרצות קצרה, נמרצת, בכל כלי התזמורת. כולם מנגנים את המקצב ונרגעים קמעה בחזור המנגינה הזמרתית בכינורות ובאבוב. - החצוצרה המעומעמת מנסה שוב את שלה, אך נקטעת - שברירי מקצבים נשמעים בגבהים שונים - התבנית המקצבית מתקצרת:

המשקל הזוגי הזוויתי תופס את מקומו של המשקל המשולש המעוגל. הקולות מצטרפים עוד ועוד עד לשיא של עוצמה ומהירות. דעיכה איטית. - נשמעים רק המקצבים, ושוב חוזר קולה של החצוצרה המעומעמת במנגינתה, שהיא עכשיו מקוטעת, כאילו ניתן לה זמן לרחה כהדלא־נשמע על פני הנופים. עוד התפרצות פתע עזה, וכלי הנשיפה מעץ (הגבוהים) מוליכים בשלווה אל סוף הפרק.

פרק חמישי - "טוקטה מזרחית שניה"

פרק זה הוא "המזרחי" ביותר ב"סוויטה השמית", ואחד הערביים ביותר במוסיקה הישראלית.

טוקטה - יצירה מוסיקלית לכלי מקלדת (פסנתר או עוגב למשל) שאופיה נקישתי-מוטורי, ומפעמה מהיר.

מספר הצלילים ממנה מורכבים "קטעי המלודיה" מצומצם - שלושה, ארבעה בלבד:

הצירופים מיוחדים מאוד והגוון התזמורתי העשיר שונה מכל הידוע במוסיקה הסימפונית.

בפרק זה קשה להתייחס לכלי נגינה הנרשאים מנגינה; קשה לתפוס תבנית מקצבית ברורה. ההתרחשות רבה, מעוררת, נמרצת. כמעט כל הכלים מנגנים רוב הזמן, והצירוף נשמע כאילתור.

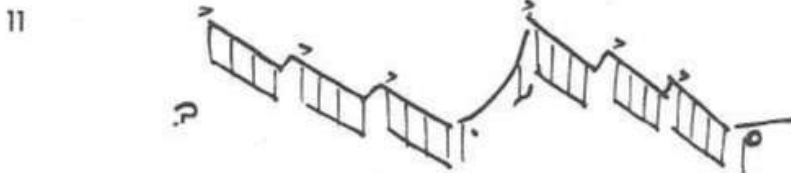
אפשר להתייחס אל פרק זה כאל שיא היצירה, בו הגשים בוסקוביץ' את מטרותיו המוסיקליות.

פרק ששי - "הודיה"

שונה מאוד מן הפרק הקודם: המנגינה הברורה -

- נשמעת בקלרניות מיד עם ההתחלה, המשכה - במדרגות יורדות:

12 בהצללה חדה עם צלצלי מתכת - ואז נשמע חלקה השלישי, בכינורות:

כל שלושה החלקים של המנגינה נעים על מקצב קבוע, כבד משהו:

המנגינה חוזרת, מלאה יותר. אפשר לאתר את שלושת חלקיה לפי הופעתם הקודמת.

המנגינה חוזרת בשלישית - מלאה מאוד. אך הפעם נשמעים רק שני חלקיה הראשונים, ושוב - מופיעה המנגינה ברביעית, אוגרת תנופה, והליווי מדגש מאוד:

הפתעה: "המדרגות" אינן נשמעות, ובמקומן מופיע החלק השלישי של המנגינה, בכינורות ובקרנות היער. פעמות הליווי נשמעות גבוה מעליהם. חלק זה חוזר בעוצמה מצטברת, ואז נשמע חלקה הראשון של המנגינה בחמישית בשיא עוצה, כהמנון, המוליך הישר אל הקודה*, החותמת את ה"הודיה" ואת "הסוויטה השמית" כולה.

תכונות מוסיקליות בולטות

1. הצללה של גוון "מזרחי" בכלי תזמורת "מערביים".
2. "קטעים מלחדיים" קצרים, בהיקף צר, מהווים חומר עיקרי לבניית הפרקים השונים.
3. שינויים רבים בדרך של אילתור.
4. הישענות על פולקלור ערבי ויהודי מזרחי.

יצירות נוספות להאזנה

- קודאי - "ריקודי מארצ'ק", "מחולות גלנטה".
- בן חיים - "מחזות ישראל".
- מ' סתר - "סוויטה תימנית".
- בוסקוביץ' - "סוויטה זעירה".
- אבידום - "סימפוניה עממית".

ב' א'

‘סוויטה זעירה’ – לתזמורת כלי קשת, חליל ותוף

מאת: אלכסנדר אוריה בוסקוביץ

(טרנסילבניה 1907 – ישראל 1964)

על המלחין

ראה ב‘סוויטה שמית’ (עמ’ 71).

משך היצירה 11 דקות.

על היצירה

הסוויטה* חוברת בשנת 1945 כ’פרקי נגינה לבני הנעורים’ לפסנתר. בשנת 1957, להזמנתו של המנצח מיכאל טאובה, עובדה היצירה עבור התזמורת הקאמרית – רמת־גן.

בסוויטה שישה פרקים:

- א. שיר הודיה.
- ב. דבקה.
- ג. ריקוד.
- ד. נופייה – ‘פסטורלה’.
- ה. בורלסקה.
- ו. משחק רועים.

בתכניה המוסיקליים קשורה ‘הסוויטה הזעירה’ לאחותה הגדולה – ‘הסוויטה השמית’. בשתייהן נמצא ‘הודיות’ ו’נופיות’ זמרתיות מאוד, ליד מחולות מזרחיים, כמו: ה’דבקה’ – ה’עממיה’; ‘משחק רועים’ – ‘טוקטה מזרחית’.

בשתייהן נותן המלחין ביטוי לתכונות טיפוסיות למוסיקת המזרח, ואפשר למצוא בהן מקצבים מזרחיים* ו’קטעים מלודיים’ קצרים, החוזרים ונשנים בוריאציות* קלות ואף בלי וריאציות, כמנהג ‘המזרח’.

מחול התורה מופיע
ביצירות: ‘סימפוניה
עממית’ – אבידום;
‘סוויטה זעירה’ –
בוסקוביץ; ‘חדוה’ –
גלברוק.

למעקב בעת ההאזנה

פרק ראשון - "הודיה"

בפרק זה נשמעת המלודיה בויאולות:

שני פסוקים, במנעד* צר - כמעט זהים. הכינורות מנגנים "קול נגדי" - אף הוא במנעד צר. שוב נשמעת המלודיה, הפעם בשינויים קלים ובחילוף תפקידים: המלודיה בכינורות, וה"קול הנגדי" בויאולות. המלודיה המקורית חוזרת בשלמותה, ובתנועה איטית מגיעה ה"הודיה" אל סיומה. ב"הודיה" נשמעים רק כלי הקשת.

פרק שני - ה"דבקה"

בפרק זה נשמעים תחילה צעדיהם הרוקעים של המחוללים:

תוף נוקש, מיתרים נפרטים וכינורות מסלסלים.

לאחר מכן מצטרף חליל אל המחול, בתבנית זמרתית המבוססת על תבנית "הרקיעות והסלסול" (כדוגמא 2):

בחזרה על צעדי הרקיעה ובאתנחתא על צליל מתמשך - מסתיים המחול.

הדבקה הוא ריקוד גברים כפרי, במקורו - ערבי. הגברים מחזיקים זה בזה בשרשרת, בשורה חזיתית הנעה באיטיות. הגבר המוביל את השורה מניף את ידו החופשית ולעיתים מנופף במטפחת. הרכב התנועות הוא: רקיעות וקפיצות (לסירוגין). משקל* הריקוד - זוגי. המפעם* - מהיר. המקצב - מוטעם מדי פעם ע"י קריאות הרוקדים.

פרק שלישי - ה'ריקוד"

משקלו זוגי $\frac{2}{4}$.

הוא מעין שילוב של הורה* מזרח אירופאית וריקוד מזרחי.

בר שתי חטיבות:

בראשונה נשמעת במיתרים בלבד, התכנית:

החזרת שתיים עשרה פעמים בעוצמה, ואופיה נמרץ וגברי.

בחטיבה השניה מצטרפים אל כלי הקשת - החליל והתוף. התכנית המלודית זמרתית יותר ושקטה:

אופיה רך ופסטוראלי; היא נשמעת ארבע פעמים במשלב* גבוה, ואז חוזרת החטיבה הראשונה בשלמותה.

פרק רביעי - ה"פסטורלה"

היא שיר נוף רוגע מנוגן בחליל. משקלו $\frac{5}{8}$, שכאן הוא בד"כ צירוף של 2 ו-3: →

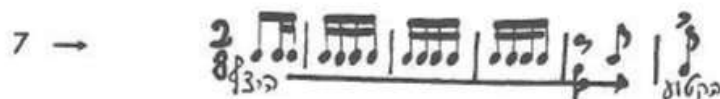
התכנית המלודית:

חוזרת עוד ועוד בשינויים (וריאציות), כמעין אילתור של חליל רועים.

פרק חמישי - "בורלסקה"

הגיחוך ב"בורלסקה" מתבטא בהדגשות "פתאומיות" הקוטעות את הרצף המהיר:

בורלסקה - יצירה מוסיקלית שיש בה היתול או פארודיה; השמה לצחוק משהו רציני ומכובד.

החוזר הלילה ונשמע שש פעמים. שינוי נשמע בפעם השביעית - בה מופיע סולם "מזור":

ובשנתו לבוש:

מחזיר את ה'רצף הקטוע' כבראשונה.

פרק ששי - "משחק הרועים"

הוא למעשה מחול מהיר מאוד במשקל זוגי ובו (כבריקוד) שתי חטיבות:

בראשונה נשמעת התבנית:

עצורה תחילה ומתפרצת לאחר מכן. ואחרי כך כולה בכלי קשת כאשר נקישות תוף ופריטות מיתרים מטעימות את הסינקופות* המקפצות.

החטיבה השניה מונעת במהירות רבה עליידי החליל. "המשחק" מתבטא בהדגשות החזקות, בעיקר באמצעות התוף, הפורצות אל תוך הזרימה השקטה.

במתכונת זו נשמעת התבנית ארבע פעמים, בחמישית - היא עולה בגובה ובעוצמה, שוהה שם זמן מה - יורדת מהם וחוזרת אל חטיבה הראשונה, הנשמעת גם הפעם עצורה תחילה, ומתפרצת אל הסיום.

כך תם "משחק הרועים" ותמה "הסוויטה הזעירה" כולה.

תכונות מוסיקליות בולטות

תכונות מלודיות קצרות, צרות מנעד, חזרות על עצמן בכל פרק, ומתבססות על מלֶוּס* מזרחי - יסתיכוני.

יצירות נוספות להאזנה

הצ'אטוריאן - "מחול החרבות" ו"מחול הכורדים" מתוך "גאיאנה".
ברטוק - "לילדים" ופרקים מתוך "מיקרוקוסמוס".
אבידום - "סימפוניה עממית".
בן חיים - "מחזות ישראל".
בוסקוביץ' - "הסוויטה השמית".

ב' א'

היצירה יצאה לאור ב"מכון למוסיקה ישראלית"